

La xarranca

(ALDC, III, 597. La xarranca)

La *xarranca* és un 'joc consistent a saltar a peu coix unes caselles numerades fent córrer a cops de peu un palet o un tros de teula que cal fer passar d'una casella a l'altra'. *Xarranca* és un postverbal de *eixarrancar* ("s'eixarranquen" 104; *xarranco(s)* 62, 63; *xarrango* 20, 28, *xarranga* 70-72, amb alternança de sonoritat [k]/[g]), metàtesi de *eixancarrar*, der. intensiu de *eixancar*, compost dels der. del llat. EX- i el fràncic *HANKA 'flanc, costat d'una persona o animal', que és viu encara en els deverbals *xancarra* 43 (i el metàtètic *canxarra* 117) i *xancarro* 54, 55, 60, 68; *xarranxa* 184 implica assimilació a la palatal inicial; hi tenen relació *enxanc* 181, postverbal de *enxancar* (< *eixancar*, amb canvi de sufix); *xancla* 52, *xancli(s)* 36, 42, *xanco* 66 i *xancros* 64 podrien haver rebut l'atracció de *xancla*; s'allunyen un xic de la forma original *escarranxes* 88, *xerr[ε]nqui* 109 i, especialment, *xinga*, que sembla una reducció de **xingarra*; *escamarlètic* 44 és un der. de *escamarlar* 'eixancarrar', format sobre *cama*.

Un mot molt estès en valencià és *sambori* (var. *sammori* 170) < *cembori* < *cimbori* < *cibori* < llat. CIBORIUM 'espècie de copa' (← grec KIBORION 'fruit del nenúfar d'Egipte, copa de forma semblant'), amb nasal deguda a la influència de *cim* i *cimbell*, i el pas de *e* > *a* per atracció de *sant*. La construcció del cimbori de la catedral de València (s. XIV-XV) degué motivar l'aplicació del nom al dibuix fet a terra i que és la base del joc (veg. Garcia-Medall i Quiles, 1989), com ho és igualment *escaletes* 53 ("unas rayas en forma de escalera", *Autoridades*), *quadro(s)* 91, 110, 119, 122, i potser *estrella* 49 i *rotllo* 37.

Altres denominacions arranquen: 1) de la pedreta rodona i llisa o tros de teula (que pot no haver donat nom al joc: *giro* 104): *palet*, ja documentat el 1320; *tella* 144, 175, 176 (< llat. TE(G)ULA), *tello*, masculinització de l'anterior, amb els dim. *tellet* 179, *tellela* 153, 185, *telló* 118, *teió* 74 i *teiolí* 76; *rajoleta* 17; *testet* 77, dim. de *test*; els cast. *te[χ]o* 90, 104 i *ta[χ]ete* 108 (< *te[χ]ete*); la peça podria ser una marraquina (*marranxa* 11), motivada en la llengua d'origen (*marela* 4, 9, 10, 13, del fr. *marelle* 'tella'); 2) del desplaçament que es fa sobre les caselles ("con el un pie en el aire", *Autoridades*): *peu coix* 18, 22, 103 (var. *peu coixet* 120, *peu cosso* 85, *coix-coix* 189, homonimitzat en *coscoll* 131, 136), *peu anillo* 112, *sanquell* 125, der. del llat. tardà ZANCA (TZANGA) 'mena de bota alta' (cf. cat. ant. *çancaillós*; veg. Veny, 1971); 3) del número de la casella: *d[ε]us* 183, car sol haver-hi deu caselles; *descanso* 150 ("en la llosa número 5 el jugador pot descansar", *DCVB*); 4) de la paraula que diu el jugador: *pisso* (var. *paupisso* 140, *escolapisso* 147).

Però un bon aplec de significants queden sense trobar-ne la motivació: *batsana* 2, *marrana* 3, *carratx* 12, *samarra* 15, 19, *piti* 16, *marro* 23, *setmana* 24, 26, 31, 32, 40, 51, *dilluns i dimarts* 25, *mançana* 32, *plat[ε]ra* 58, *caso* 75, 79, 82, *plan* (var. *plam*) 87, 118, *combarra* 113, *faroleta* 145, *unet* 171, *tranco* 185, 188, *xulla* 186.

Xarranca i *sambori* són els mots normatius des del *DIEC*₁, 1995.